

RICHARD SERRA Người định hình diễn ngôn Nghệ thuật công cộng thế kỷ 20

Richard Serra là một trong những điêu khắc gia nổi tiếng nhất trong thế hệ mình. Đồng thời cũng là một trong những nghệ sĩ quan trọng nhất của thế kỷ 20.

Tác giả: George Philip LeBourdais

Tóm tắt: Richard Serra là một trong những điêu khắc gia nổi tiếng nhất trong thế hệ mình. Đồng thời cũng là một trong những nghệ sĩ quan trọng nhất của thế kỷ 20. Nghệ thuật điêu khắc của nghệ sĩ là sự kết hợp giữa Chủ nghĩa Biểu hiện Trừu tượng với nguyên liệu và phương pháp gia công chất liệu của Nghệ thuật Tiến trình. Các tác phẩm là sự tái thể hiện Chủ nghĩa Tối giản trên quy mô hoành tráng với chất liệu thép cán Cor-Ten, có bề mặt rỉ sét phủ trên toàn bộ tác phẩm. Có thể nói, điêu khắc của ông nói bằng ngôn ngữ thép với những vòng cung nghiêng gây tranh cãi. Điêu khắc gia xứng đáng được tôn vinh là Người định hình diễn ngôn Nghệ thuật Công cộng thế kỷ 20.

Từ khóa: Chất liệu thép, Chủ nghĩa Biểu hiện Trừu tượng, Nghệ thuật Tiến trình, vòng cung nghiêng, Nghệ thuật công cộng thế kỷ 20.

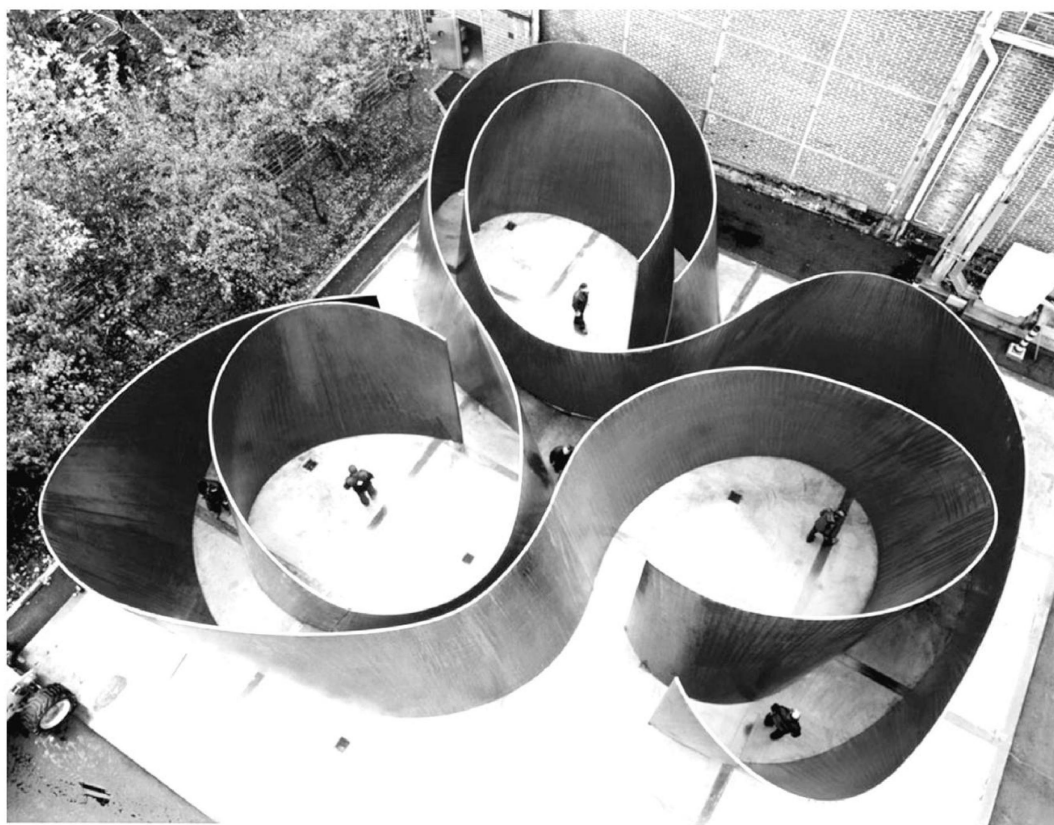

Richard Serra. *Chữ thập London*. 2014.
Gagosian Gallery

Richard Serra. Chữ thập London. 2014. Gagosian Gallery

Là một trong những điêu khắc gia nổi tiếng nhất trong thế hệ mình, Richard Serra cũng là một trong những nghệ sĩ quan trọng nhất của thế kỷ 20. Kết hợp các thực hành của Chủ nghĩa Biểu hiện Trừu tượng với nguyên liệu và phương pháp gia công chất liệu của Nghệ thuật Tiến trình, các tác phẩm điêu khắc của ông đã tái thể hiện Chủ nghĩa Tối giản trên một quy mô hoành tráng. Với chất liệu ưa thích là thép cán Cor-Ten có bề mặt rỉ sét phủ kín toàn bộ, tác phẩm điêu khắc của ông, ví dụ như Những hình elip xoắn / Torqued Ellipses (1996 -1997), đã trở thành những tác phẩm nghệ thuật có tính biểu tượng nhất của thế kỷ 20.

Không có gì đáng ngạc nhiên khi các bảo tàng buộc phải cắt rời các khối điêu khắc kích thước lớn của Serra mới đưa được vào trong không gian trưng bày. Bảo tàng MOMA đã mở rộng theo thiết kế của kiến trúc sư Yoshio Taniguchi, vào năm 2006, nới trần cao lên và gia cố tầng hai để phục vụ một triển lãm quy mô của Serra; Bảo tàng SFMOMA cũng cải tạo lại theo thiết kế của Snohetta chỉ để trưng bày tác phẩm Sequence (2006) của ông; còn khu trưng bày chính của Guggenheim ở Bilbao do Frank Gehry thiết kế hình trông tựa như là sự tích hợp của tám tác phẩm điêu khắc khổng lồ của Serra vậy. Tất cả những điều này cho thấy Serra quả là nhà vô địch về nghệ thuật công cộng (public art) và nghệ thuật biệt địa (site-specific art) khi ông đã biến đổi các không gian bảo tàng thành những khu xếp hàng mênh mông. Tuy nhiên, đối với một nghệ sĩ kiên trì yêu cầu chúng ta xem xét lại không gian thông qua tác phẩm điêu khắc, việc hiệu chuẩn lại kiến trúc như vậy dường như là thích hợp.

Richard Serra, *Chu kỳ*, 2011, Gagosian Gallery

Richard Serra, *Chu kỳ*, 2011, Gagosian Gallery

Nói bằng ngôn ngữ thép

Serra sinh ra tại San Francisco trong một gia đình thuộc tầng lớp lao động nhập cư từ châu Âu. Trong thời gian theo học văn chương Anh tại trường Đại học California, Berkeley, ông đã xin làm thêm tại các nhà máy thép để kiếm tiền ăn học. Những trải nghiệm với thứ nguyên

liệu công nghiệp này đã có ảnh hưởng sâu sắc đến ông sau khi ông chuyển sang trường UC Santa Barbara và bắt đầu tham dự các lớp học nghệ thuật.

Khi đến Yale vào năm 1961 để tiếp tục học lấy bằng cử nhân và thạc sĩ nghệ thuật, Serra đã gia nhập nhóm nghệ sĩ mà về sau đều là những tên tuổi lẫy lừng của nghệ thuật thế kỷ 20: Philip Guston, Ad Reinhardt, Robert Rauschenberg, Frank Stella, Chuck Close, và Nancy Graves (người sẽ trở thành vợ đầu tiên của ông). Nhóm nghệ sĩ say sưa với Chủ nghĩa Biểu hiện Trừu tượng, và tác phẩm đầu tay của Serra cũng phản ánh ảnh hưởng này. Theo lời kể lại của ông thì đó là “một gạch nối giữa Pollock và de Kooning.” Sau khi nhận học bổng của Đại học Yale hỗ trợ các chuyến tham quan Paris và Florence - những chuyến đi có nhiều ảnh hưởng tới việc định hướng sự nghiệp của ông - Serra đã chuyển đến vùng hạ Manhattan vào năm 1966 và bắt đầu giao lưu với một số nghệ sĩ danh tiếng, trong đó có nhà soạn nhạc huyền thoại Philip Glass.

Lúc bắt đầu thử nghiệm với các chất liệu khác nhau, Serra đều luôn muốn thực hiện trước tiên với điêu khắc. Ông coi Jasper Johns và Jackson Pollock, hai nghệ sĩ rất khác nhau, như là nguồn cảm hứng chính của mình. Làm thế nào để hòa giải các khía cạnh nghệ thuật điêu khắc trong các bố cục của Johns với hội họa Hành vi của Pollock? Serra đã trả lời câu hỏi mình tự đặt ra bằng cách cho phép chất liệu cái “quyền” xác định hình thức. Trong loạt tác phẩm “Splash” (Hắt chì nóng chảy) của mình, mà những “cú” đầu tiên được tiến hành hiện tại nhà kho của phòng tranh Leo Castelli Gallery năm 1968, Serra đã hắt những gáo chì nóng chảy vào chân tường nhà, để nó cứng lại và sau đó gỡ ra. Những tảng chì đông cứng trở thành các tác phẩm điêu khắc có kết cấu bề mặt rất rõ nét.

Trong hai năm 1966 - 1967, Serra lên một danh sách các ngoại động từ - những công việc phải làm (đã xuất bản trong cuốn “The New Avant- Garde: Issues for the Art of the Seventies” / “Nghệ thuật avant-garde mới: Các vấn đề nghệ thuật của những năm bảy mươi”, Grégoire Müller chủ biên, 1972). Nhiều từ trong số những động từ này mô tả các động thái của một số tác phẩm điêu khắc quan trọng nhất của Serra, ví dụ như “To Lift”, tiêu đề của một tác phẩm ông làm năm 1967, một trong những sáng tác thể hiện rõ ảnh hưởng của hành động “nâng” (lift) trên một miếng cao su lưu hóa. “To prop” (chống đỡ) cho thấy các hành vi ẩn sau bất kỳ công trình nào thuộc giai đoạn đó, từ Prop (1968) đến 1-1-1-1 (1969) rồi Melnikov (1987). Thậm chí các tác phẩm với tiêu đề ít thể hiện hành động nhất, ví dụ như kiệt tác Band (Ban nhạc) năm 2006, vẫn gọi lên nhiều thuật ngữ về không gian và thời gian trong bản danh sách: to bend (uốn), to shave (cạo), to flow (chảy), to suspend (treo), to gather (gom).

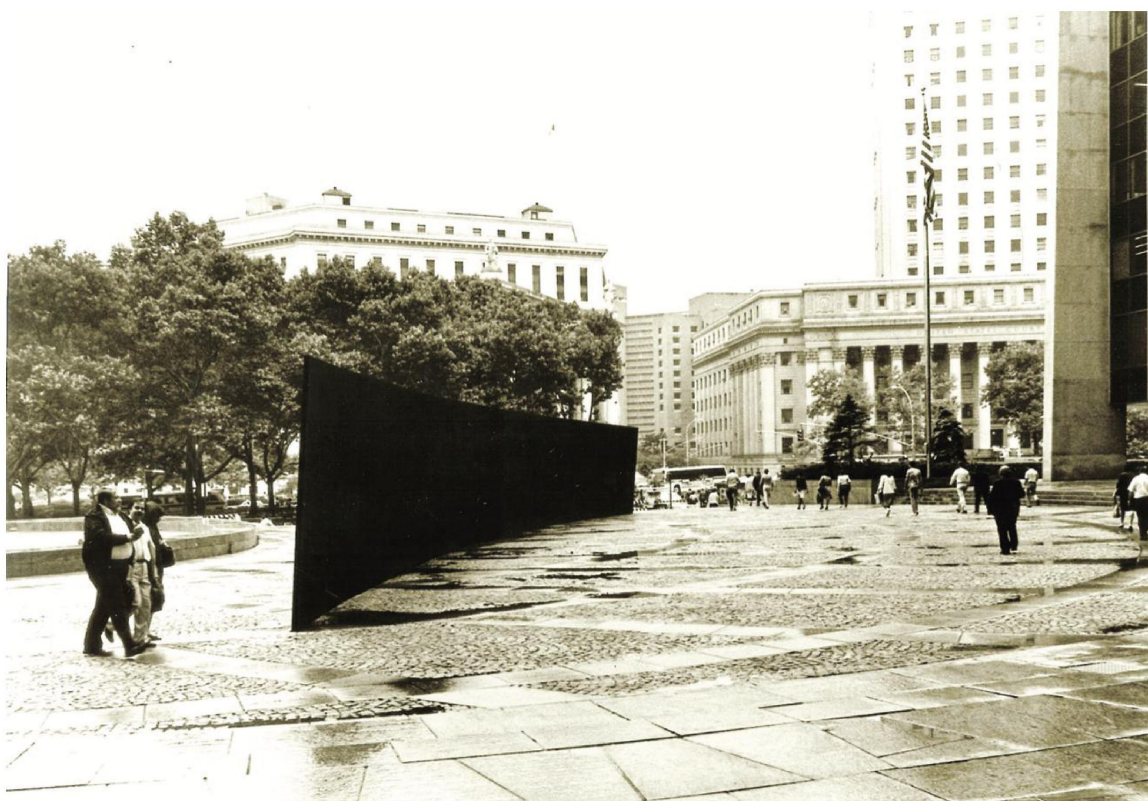
Lực hấp dẫn ẩn hiện thấp thoáng trong những tác phẩm của Serra là yếu tố mẫu chốt tăng cường “sức nặng” cho các kiệt tác của ông. Theo lời ông kể lại, đã có lần ông nằm mơ một giấc mơ kỳ lạ, giống giấc mơ của một đứa trẻ: một cảnh tượng trên vịnh San Francisco với vô vàn tàu thủy. Vì vậy, cái cảm giác mạnh mẽ và đầy nam tính trong những tác phẩm điêu khắc như Backdoor Pipeline / Ông hậu (2010) - một phong cách được gọi là “Chủ nghĩa Tối giản nam tính” (he-man Minimalism) - có thể được hiểu như một cách nhằm gạt bỏ hoặc thả nổi những gánh nặng (chủ đề to tát) của Chủ nghĩa Hiện đại. Thay vì nhắc người xem chỉ đơn giản là quan sát, Serra khiến họ liên tục phải đàm phán lại mối quan hệ của mình với một tác phẩm nghệ thuật mà sự hình thành của nó đòi hỏi không chỉ người nghệ sĩ mà cả các kỹ sư, thợ rèn, công nhân xây dựng, trợ lý, giám tuyển, và khán giả cùng góp tay vào. “Tác phẩm sẽ làm thay đổi một địa điểm cụ thể ra sao mới là vấn đề quan trọng,” ông khẳng định, “chứ không phải tính cách của tác giả.”

Vòng cung nghiêng gây tranh cãi

Khi tiếp cận nghệ thuật của Serra theo mối quan hệ của nó với không gian, thể nào chúng

ta cũng gặp lại sự việc “tai tiếng” nhất trong sự nghiệp của ông, và thực sự là một trong những cuộc tranh luận quan trọng nhất về điêu khắc trong lịch sử nghệ thuật thế kỷ 20. Tác phẩm Vòng cung nghiêng / Tilted Arc (1981), là một bức tường thép uốn cong cao 12 foot, dài 120 foot, được đặt trên quảng trường Jacob K. Javits ngay trước Tòa nhà Liên bang ở Manhattan. Làm theo đơn đặt hàng của Cơ quan Quản trị Các dịch vụ chung của Hoa Kỳ theo chương trình “Nghệ thuật trong Kiến trúc”, tác phẩm Tilted Arc đã bị chỉ trích rất nhiều, nhất là các phản ứng gay gắt của các nhân viên chính phủ làm việc xung quanh khu quảng trường này ngay sau khi nó được lắp đặt.

Vì nó xẻ đôi không gian của quảng trường, Tilted Arc có vẻ đã gây trở ngại cho những người muốn băng ngang qua quảng trường. Và đây cũng là mục tiêu của Serra. “Từng bước một, người ta nhận ra không chỉ tác phẩm điêu khắc, vị trí của nó, mà còn ý thức được toàn bộ những thay đổi của môi trường cảnh quan do nó tác động nên”, ông lập luận, và từ chối các yêu cầu đòi xử phạt được đệ trình bởi rất nhiều người lao động cho rằng họ bị tác phẩm ảnh hưởng trong việc đi lại. “Chuyển tác phẩm đi chỗ khác cũng có nghĩa là tiêu diệt tác phẩm, vì nếu rời khỏi nơi nó đã được lắp đặt thì Tilted Arc sẽ không còn là gì hơn là một đồng sắt vụn” - Serra nói. Là một tác phẩm biệt địa được sáng tác cho một “địa chỉ cụ thể”, nó sẽ không còn là tác phẩm nghệ thuật nữa nếu đặt ở bất kỳ chỗ nào khác. (Tựa đề tác phẩm do Serra đặt thường tỏ lòng tôn kính các nghệ sĩ làm điêu khắc biệt địa tiên phong như Robert Smithson và Michael Heizer.)

Richard Serra. *Vòng cung nghiêng*. 1981. Ảnh: Susan Swider

Richard Serra. *Vòng cung nghiêng*. 1981. Ảnh: Susan Swider

Vụ kiện tụng lên đến đỉnh điểm vào năm 1985, khi một buổi điều trần đã được tổ chức công khai để giải quyết những thách thức pháp lý và triết học liên quan tới tác phẩm. Những người nộp thuế, cũng là những thành viên của công chúng “sở hữu” tác phẩm nghệ thuật

này, và nếu như vậy thì tại sao họ không có quyền quyết định phải làm gì với nó? Điều khoản đầu tiên của Quyền tự do ngôn luận đã được mang ra áp dụng với sáng tạo nghệ thuật này? Cuối cùng, mặc dù có 122 trong số 180 người tham gia biểu quyết đề nghị giữ lại tác phẩm điêu khắc, một bồi thẩm đoàn do Quỹ Nghệ thuật Quốc gia cử ra đã phán quyết loại nó ra khỏi quảng trường. Tilted Arc đã bị cắt rời thành ba khúc và được chuyển tới một bãi phế liệu.

Richard Serra. *Schunnemunk Fork*. 1990-1991.
Trung tâm Nghệ thuật Storm King. Ảnh: Sanjeev Arora

Richard Serra. Schunnemunk Fork. 1990-1991. Trung tâm Nghệ thuật Storm King. Ảnh: Sanjeev Arora

Được xem như một chương quan trọng trong lịch sử bảo trợ nghệ thuật công cộng tại Hoa Kỳ, cuộc tranh cãi này cũng giúp Serra xác định con đường của mình. Bảo vệ tác phẩm Tilted Arc, ông nói, “trải nghiệm nghệ thuật - bản thân nó cũng là một chức năng xã hội.” Với những âm vang của khái niệm mở rộng về một thứ nghệ thuật “điều khắc xã hội” của Joseph Beuys, hay có tính đấu tranh trực diện hơn trong quan điểm của Christoph Büchel cho rằng nghệ thuật là “sự can thiệp vào thực tiễn xã hội” thông qua tác phẩm *The Mosque / Nhà thờ Hồi giáo* (2015) tại Liên hoan nghệ thuật Venice Biennale lần thứ 56, tác phẩm Vòng cung nghiêng của Serra giờ đây được công chúng biết đến nhiều hơn, hiểu hơn và yêu thích hơn. Những lời tán dương ca ngợi muộn màng của các nhà phê bình lý luận dành cho “20 tấn thép cán” của ông giờ đây phải chăng chỉ là một cách hối lỗi dễ dãi của những kẻ “chém gió” không đúng chỗ, đúng thời ?!

**(Nguồn: Tạp chí Artsy, tháng 5, 2016)
Phạm Long & Đào Châu Hải (Lược dịch)**

Về tác giả: George Philip LeBourdais là nhà môi trường học, nhà địa lý văn hóa, sử gia nghệ thuật, curator, giáo sư Đại học Stanford, San Francisco.